

BOEKBESPREKINGEN

Woordenboek van de Limburgse Dialecten. Opgezet door prof. dr. A. Weijnen, voortgezet door prof.dr. R. van Hout en prof. dr. L. Draye.

1. Deel I, Agrarische terminologie, aflevering 7, Boerderij: erf en moestuin. Door Joep Kruijsen. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 248 bladzijden, illustraties.
2. Deel III Algemene Woordenschat. Sectie 1: De mens als individu. Aflevering 4: Karakter en gevoelens. Door Mariëtte Lubbers en Ton van de Wijngaard. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 508 bladzijden, illustraties.
3. Deel III Sectie 3: Het gemeenschapsleven, aflevering 2: Feest en vermaak. Door Ronnie Keulen. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 372 bladzijden, illustraties.
4. Deel III Aflevering 3: Kerk en geloof. Door Ronnie Keulen. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 274 bladzijden, illustraties.

Het WLD voltooid

Op 19 juni 2008 is in het Gouvernement te Maastricht op grootse wijze de voltooiing van het Woordenboek van de Limburgse Dialecten gevierd. De hier te bespreken vier afleveringen werden bij die gelegenheid gepresenteerd; de feestrede werd gehouden door de vroegere gouverneur van Nederlands Limburg, prof. dr. Sjeng Kremers, die voor het eerst sedert zijn aftreden het Huis der Provincie weer betrad.

Deel I, Agrarische terminologie, aflevering 7, Boerderij: erf en moestuin is het sluitstuk van het eerste deel, dat in zijn geheel uit 13 delen bestaat, verschenen tussen 1983 en 2008. Daarin kwamen achtereenvolgens aan de orde: 1: bemesten en ploegen, (1983), 2: eggen en slepen (1984), 3: weidebouw (1991), 4: verbouw

van graangewassen (1992), 5: verbouw van knol- en andere gewassen (1994), 6: boerderij, bedrijfsgebouwen (1995), 8: landerijen (2004), 9: het paard (1994), 10: paardentuig (1996), 11: het rund (2001), 12: kleinvee en pluimvee (1998) en 13: landbouwvoertuigen (1999). Dit zevende deel geeft de woordenschat met betrekking tot de nabije omgeving van de boerderij en sluit daardoor aan bij deel 6 en deel 8. Wel wordt het materiaal op geheel andere wijze gepresenteerd; de nauwkeurige fonetische documentatie plaats voor plaats met behulp van codenummers is vervangen door frequentie- en gebiedsaanduidingen, met plaatsnamen in plaats van codes en trefwoorden met lexicale varianten in plaats van fonetische varianten. Hiermee sluit dit deel helemaal aan bij de opzet van deel III. Voor de uitgebreide documentatie wordt verwezen naar de website: www.ru.nl/dialect/wld. Deze is voor het laatst bijgewerkt op 11.06.2008 en bevat nog niet alle beloofde informatie.

In dit deel komen aan de orde: erf, huisweide en bloemenhof; moestuin en boomgaard. De waterput en onderdelen, de rosmolen, een aanvulling op WLD II, 3: Molenaar, (maar voor de onderdelen wordt weer terugverwezen naar dat deel), de mestvaalt en houtopslag. De redacteur van deze aflevering heeft getracht zoveel mogelijk materiaal, dat elders om een of andere reden geen plaats had gekregen, in deze aflevering op te nemen. De rosmolen kwam al ter sprake en in de afdeling bloemenhof zijn planten opgenomen die in andere delen, o.a. III, 4.3.: Flora, ontbraken. Ook de afdeling moestuin is daarvan een voorbeeld; daar is zelfs een lemma “Tuinman, boomkweker” opgenomen, dat toch eerder bij de vaktalen thuis hoort. Maar als men de enorme variatie en rijkdom van de Limburgse moestuin beziet, zoals die hier gepresenteerd wordt, met bladgroenten, koolgroenten peulvruchten, uisoorten, knol- en wortelgroenten, tuinkruiden en bes- en struikvruchten, is een echte beroepstuinman wel onmisbaar. Het gaat hier uiteraard om een maximale opsomming van alles wat in de groentetuin kan voorkomen, de nauwkeurige documentatie plaats voor plaats en de talrijke woordkaartjes laten de individuele spreiding zien.

Dit zevende deel is wat vormgeving betreft een echt buitenbeentje geworden; het luidt een nieuw tijdperk in en nodigt de gebruiker uit interactief te zijn, zowel voor de fonetische documentatie van het aangeboden materiaal als voor het niet opgenomen materiaal, dat te weinig geografische variatie liet zien. Anders als in de andere delen zijn de woordkaartjes - 124 - niet tussen de tekst geplaatst, maar als een soort woordatlas achterin opgenomen. Dit afsluitende deel bewijst hoe vitaal een langlopend project kan zijn.

Met de overige drie afleveringen wordt deel III (Algemene Woordenschat) afgesloten. Verschenen waren reeds: 1.1 Het menselijk lichaam (2004), 1.2 Beweging en gezondheid (2004), 1.3 Kleding (2005), 2.1 De woning (2003), 2.2 Familie en seksualiteit (2005), 2.3 Eten en drinken (2004), 3.1 Maatschappelijk gedrag, school en onderwijs, 4.1 Fauna: Vogels (2001), 4.2 Fauna: Overige dieren (2001), 4.3 Flora (2002) en 4.4 De wereld (2004).

Denkvermogen, Aanleg en karakter, Gevoelens en als vierde Gedrag zijn de hoofddelen van *sectie 1, aflevering 4: Karakter en gevoelens*. Door Mariëtte Lubbers en Ton van de Wijngaard. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 508 bladzijden, illustraties. Daaronder vallen een groot aantal lemma's, waarbij opvalt dat heel veel woorden zich tot een paar plaatsen beperken, dat er, anders als bijvoorbeeld bij de boerenvaktaal veel minder sprake is van gebiedsvorming. Het is grappig om te zien dat er wel een bijdehante vrouw is, maar geen dito man; dat een slons altijd een vrouw is evenals een smeerpoes. Naast de bazige vrouw is er geen bazige man, en naast de kwaadspreekster is er ook een kwaadspreker, maar de woordenschat met betrekking tot de kwaadsprekende vrouw is veel uitgebreider. Zoals boven al opgemerkt wordt voor de fonetische documentatie van de afzonderlijke opgaven verwezen naar de website: www.ru.nl/dialect/wld. daar kan men door de lemma's bladeren als lopende tekst, maar ook zoeken op trefwoord, begrip, bron en plaatscodering en in de toelichtingen bij de lemma's wordt systematisch verwezen naar andere delen van het WLD en naar andere relevante literatuur.

Sectie 3: Het gemeenschapsleven, aflevering 2: *Feest en vermaak*. Door Ronnie Keulen. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 372 bladzijden, 159 woordkaarten. Een indrukwekkende aflevering, waarin achtereenvolgens aan de orde komen: 1. Sport en Spel, onderverdeeld in buiten- en binnenspelen, met en zonder speeltuig en het speelgoed; 2. Feesten en Gebruiken, zoals kermis, carnaval, paasgebruiken, kalendergebonden feesten, feesten rond huwelijk en geboorte en tenslotte andere gebruiken, zoals gansrijden en 3. Kunst, met muziek, theater en circus en beeldende kunst. Zorgvuldig gedocumenteerd, met heldere inleidingen bij de verschillende onderdelen en prachtig ingebed in de rijke literatuur die op dit gebied bestaat. Naast het standaardwerk *Kinderspel en Kinderlust* van De Cock en Teirlinck is ook gebruik gemaakt van de *Natuurlijke Historie van Holland* van Le Francq van Berkhey en een hele reeks artikelen.

Dan aflevering 3: *Kerk en geloof*. Door Ronnie Keulen. Amsterdam, Gopher B.V. 2008. 274 bladzijden, illustraties. Vijf hoofdstukken met 474 lemma's omvat deze aflevering. Die hoofdstukken zijn: 1. In en rond de kerk, met gebouw, interieur, toren en klokken, kerkhof, kapellen en kruisen; 2. Liturgie en devotie, met De heilige mis, godsdienstige oefeningen, gebeden, devotie; 3. Kerkelijke feesten en gebruiken, met het kerkelijk jaar, processie, bedevaart, de sacramenten, begravenis; 4. Het geloof en de christelijke leer, met catechismus, geloofsbegrippen, kerkelijke rechten en plichten, deugden en zonden en 5. De geestelijkheid. Van 63 lemma's is een taalkaart opgenomen. De gegevens zijn voor het grootste deel ontleend aan vragenlijst N 96 A-D uit 1989, in totaal 891 vragen. De lijst kwam indertijd tot stand op basis van kerkelijke handwoordenboeken, missaals, de catechismus en streekgebonden publicaties over religieuze onderwerpen. Daarnaast is al het relevante materiaal gebruikt uit enquêtes en verhandelingen.

De hier gepresenteerde woordenschat met betrekking tot kerk en geloof, is zo gedetailleerd, ondanks de herhaaldelijke verzuchting van de redacteur, dat bepaalde begrippen bij de informanten onbekend waren, dat zich de vraag opdringt, is hier nog wel sprake van "Algemene woordenschat"? Moet hier niet eerder, minstens voor een belangrijk deel van "Religieuze vak- of groepstaal" gesproken worden? Het is duidelijk, dat de samenstellers van de uitgebreide lijst N 96 indertijd streefden naar een zo volledig mogelijke inventaris van de woordenschat met betrekking tot kerk en geloof, zonder zich af te vragen wat relevant zou kunnen zijn voor de gemiddelde rooms-katholieke -want de vragenlijst is puur rooms-Limburgse dialectspreker. Voor zeer veel van de hier gepresenteerde begrippen is een welhaast specialistische kennis van het godsdienstige leven nodig. Wel is het zo, dat een aantal zaken, die men in dit deel denkt te missen, elders reeds aan bod zijn gekomen. Dat geldt bijvoorbeeld voor begrippen als "peter" en "meter", die men bij de behandeling van de doop mist, maar die al behandeld zijn in III.2.2.: Familie en sexualiteit.

Hoe het ook zij, er lag een grote, zeer gedetailleerde materiaalverzameling, heel veel informanten moeten in de loop der jaren gezwoegd hebben op de beantwoording van die vele vragen en aan een jongere generatie redacteurs de opdracht hiermee aan de slag te gaan. Ook dit deel is indrukwekkend te noemen. Het toch enigszins problematische materiaal wordt op zeer heldere en gewetensvolle wijze gepresenteerd, van uitstekende inleidende opmerkingen en toelichtingen voorzien.

Vele jaren geleden had ik het genoegen samen met professor Weijnen een treinreis te maken. Tot zijn reislectuur behoorde een dialectwoordenboek, ik meen Th. van de Voort, *Het dialect van de gemeente Meerlo-Wanssum* (Amsterdam 1973) en hij zei: “Het leest als een roman.” Ik kon me toen daarbij niets voorstellen. Maar nu moet ook ik zeggen, de hier besproken delen van het WLD laten zich lezen als een roman.

Een monumentaal werk is afgesloten, maar leeft interactief door als een rijke bron voor verdere studie. Het laatste woord is aan de webmaster, die moet al deze schatten behoeden en bewaren.

J. B. Berns

Frans Hinskens (red.), *Language Variation – European perspectives. Studies in Language Variation 1.* Amsterdam / Philadelphia. John Benjamins Publishing Company, 2006. 276 blz.

De variatilinguïstiek mag zich sinds kort verheugen op een nieuw publicatiekanaal met internationale allure. Onder impuls van de redacteurs Frans Hinskens van het Meertens Instituut en de Vrije Universiteit Amsterdam, Peter Auer van de Universität Freiburg en Paul Kerswill van de Lancaster University is een nieuwe boekenreeks *Studies in Language Variation* gestart bij de wetenschappelijke uitgeverij Benjamins. De boekenreeks wil een internationaal forum bieden voor onderzoek naar variatie tussen zowel verwante variëteiten van een taal als binnen één taalvariëteit. De nieuwe reeks laat ruimte voor de meest uiteenlopende subdisciplines van de variatilinguïstiek, zoals sociolinguïstiek, contactlinguïstiek, dialectologie, historische taalkunde, antropologie en antropologische taalkunde. Naast datagedreven variatieonderzoek verwelkomen de redacteurs ook expliciet meer theoretisch georiënteerde bijdragen die gebruik maken van recente structurele, sociale en cognitieve inzichten.

Het eerste nummer in de reeks, *Language Variation – European perspectives*, onder redactie van Frans Hinskens, biedt een mooie eerste indruk van waar de boekenreeks naartoe wil. Het gaat om een selectie van artikelen die in de zomer van 2005 op de *International Conference on Language and Variation in Europe* gepresenteerd zijn in Amsterdam. De biënnale conferentie – misschien beter bekend onder haar acroniem ICLaVE – was in Amsterdam al aan haar derde

editie toe. Met ondertussen een vijfde bijeenkomst in juni 2009 (in Kopenhagen) kunnen we beginnen te spreken van een internationale conferentie met een respectabele traditie. Net zoals de boekenreeks *Studies in Language Variation* wil ICLaVE een internationaal forum bieden voor variatieonderzoek in al zijn aspecten. Hierbij ligt de klemtoon evenwel op taalkundige variatie in en tussen de talen van Europa, zodat de conferentie tot een echt Europees gebeuren is uitgegroeid met deelnemers uit alle windstreken van het oude continent.

Het nummer bundelt de drie plenaire lezingen van de conferentie (van Johan Taeldeman, Shana Poplack and Miklós Kontra) en dertien geselecteerde lezingen uit het reguliere programma. Het aanbod van behandelende onderwerpen in de conferentiebundel is bijzonder divers. Zo wordt ingegaan op variatie binnen het taalsysteem op het vlak van de fonologie, morfo-fonologie, morfo-syntaxis en syntaxis. Daarnaast komen verschillen tussen taalvariëteiten aanbod zoals tussen de standaardtaal en haar regionale variëteiten en tussen de regiolecten onderling. Ten slotte gaan enkele artikelen ook in op de verwerving van dialecten als moedertaal en als tweede taal in de tienerjaren. Naast die brede waaier aan invalshoeken biedt de bundel ook een opmerkelijke rijkdom aan bestudeerde talen: Venetiaans Italiaans, Keuls Duits, Noordoostelijk Catalaans, Standaardhongaars, Braziliaans Portugees, Maldegems Nederlands, Cypriotisch Grieks, enz.

Het is niet doenlijk en allicht ook niet interessant om hier in te gaan op de bijzonderheden van alle afzonderlijke artikels in de bundel. Ik wil evenwel van de gelegenheid gebruik maken om twee artikels over het Nederlands te signaleren. Het gaat concreet om de artikels *The role of linguistic factors in the process of second dialect acquisition* van Kathy Rys & Dries Bonte en *Polarisation revisited* van Johan Taeldeman, allen van de Universiteit Gent.

In het artikel van Rys & Bonte wordt een diepgaande kwantitatieve studie gepresenteerd over de verwerving van het Maldegemse dialect door kinderen die in het Standaardnederlands zijn opgevoed. Het verwerven van dialect als tweede taal is een relatief jong verschijnsel dat uiteraard samenhangt met het oprukkende dialectverlies in Vlaanderen. Rys & Bonte nemen in het bijzonder de correspondentie onder de loep waarmee de standaardtalige kinderen klanken van het Standaardnederlands verbinden met de uitspraak van het Maldegemse dialect, zoals Standaardnederlands /e:/ is uitgesproken als dialect [ø]. De onderzoeksvraag in het artikel luidt welke factoren dergelijke correspondentieregels al dan niet versterken. Stap voor stap worden taalgebruiksgebaseerde factoren als

incidentie (ook gekend als typefrequentie), woordfrequentie en voorspelbaarheid van de correspondentie op een overtuigende wijze statistisch getest. Ondanks de complexiteit van de factoren en de statistische analyse blijft de uiteenzetting helder en goed te volgen. Het artikel blijft erg voorzichtig met het trekken van al te verre gaande theoretische conclusies maar het is duidelijk dat dit onderzoek bijzonder interessante perspectieven opent op het belang van taalgebruiksgebaseerde parameters bij het verwerven van taal.

Het artikel *Polarisation revisited* van Taeldeman houdt zich net als de bijdrage van Rys & Bonte bezig met de fonologie van de Vlaamse dialecten. Alleen is het artikel veel breder en beschouwender van aard. Het gaat immers om de neerslag van de plenaire lezing waarvoor de auteur uitgenodigd was op de conferentie in Amsterdam. In het artikel haalt Taeldeman een klassiek thema uit de dialectologie aan, namelijk de transitie van dialecten in de ruimte. Hij confronteert hierbij de moderne overtuiging dat dialectkenmerken zich in principe gradueel in de ruimte verspreiden met fonologische dialectgegevens die wijzen op abrupte en gepolariseerde dialectovergangen. Taeldeman stoffeert zijn artikel met uiteenlopende fonologische casestudies die hij in de loop van zijn rijk gevulde carrière heeft onderzocht. Alleen al om die schat aan dialectologische gegevens is het artikel bijzonder de moeite. De lezer wordt meegenomen op een reis door het Oost-Vlaamse dialectlandschap en leert over de overgangsgebieden tussen de Oost-Vlaamse dialecten en de naburige West-Vlaamse en Brabantse dialectstreken. Ook de bijzondere status van het Gentse stadsdialect tegenover de omringende Oost-Vlaamse plattelandsdialecten komt uitgebreid ter sprake in het artikel. Aan de hand van die erg uiteenlopende casestudies toont Taeldeman dat er binnen graduele overgangsgebieden in het dialectlandschap lokaal ook erg gepolariseerde dialecten tegenover elkaar kunnen staan. De sprekers van dergelijke gepolariseerde dialecten zijn zich doorgaans erg bewust van hun afwijkende dialectkenmerken en associëren die sterk met hun plaats van herkomst (de zogenaamde *Ortsloyalität*). Taeldeman geeft aan dat vooral dialectkenmerken in dergelijke gepolariseerde omstandigheden gevoelig zijn voor taalverandering, indien het grote bewustzijn van de lokale dialectkenmerken ook gepaard gaat met een negatieve attitude ertegenover. Een positieve attitude tegenover de afwijkende dialecteigenschappen kan daarentegen leiden tot een verder uitdieping van de polarisatie, zoals gebeurd is met het Gentse stadsdialect.

Alles samen biedt de bundel een mooie staalkaart van het taalvariatieonderzoek zoals dat vandaag in Europa gevoerd wordt. Het spreekt voor zich dat een

bundel met een dergelijk breed scala aan behandelde onderwerpen en talen geen hapklare brok is om door te nemen. Als lezer sta je immers bij elk artikel weer voor de opdracht om je te verdiepen in de bijzonderheden van de specifieke taal en invalshoek. Maar wie zich de inspanning getroost, is na afloop van de lectuur meteen weer mee met de laatste ontwikkelingen in de internationale variatielinguïstiek.

Evie Coussé

Dr. Frans Debrabandere, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden.* Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij L.J. Veen (Het Taalfonds), 2005 (ISBN 90-204-0364-8).

Frans Debrabanderes etymologische pen staat niet stil, en zal blijkbaar ook in de toekomst nog niet gauw stilvallen. Na zijn bij dezelfde uitgever verschenen *West-Vlaams etymologisch woordenboek* (voortaan afgekort WVEW) uit 2002 is dit Oost- en Zeeuws-Vlaamse pendant nummer twee in een reeks waarin, na voltooiing, de eigen woordenschat (althans een ruime selectie daaruit) van alle zuidelijke gewesten van de Dietstalige historische Nederlanden (in humanistisch Latijn: Belgium) zal worden gepresenteerd, tenminste in het aspect etymologie, want idiotica zijn het niet. Daar de hele opzet, de hele macro- en microstructuur van dit werk, net trouwens als zijn formele vormgeving, volkomen overeenstemmen met die in Debrabanderes West-Vlaamse pendant, veroorloof ik me, de lezer alvast naar mijn bespreking van bedoeld werk in T & T 2004 te verwijzen. Daar heb ik al uiteengezet, hoe de auteur op het idee is gekomen, deze boekwerken te redigeren, wat zijn selectiecriteria zijn, zijn aanpak, zijn wijze van presenteren e.dgl.m. Daar had ik ook enkele desbetreffende punten van kritiek geuit en lacunes gesignaleerd, en ik zie dat daar wel degelijk en terdege rekening is mee gehouden. De ‘incontournabele’ *Inleiding*, die geen gebruiker van dit naslagwerk ongelezen mag laten (op straffe van de confrontatie met een misverstand, laat staan het oplopen van een ontgoocheling), wijst daar expliciet zelf op, herneemt uit de *Inleiding* op het West-Vlaamse etymologicon wat de lezer zich absoluut moet realiseren bij het raadplegen van in feite beide werken, heeft het over de beperkingen in de selectie van de behandelde woorden, de spelling ervan, de opbouw van de lemma’s en (zonder apart kopje, p. 11) over de belangrijkste geraadpleegde idiotica (en vooral over *hun* beperkingen, inhoudelijke dan wel

formele). Het voorwerk biedt opnieuw een lijst van *Taalkundige termen* (p. 13-19), inderdaad twee bladzijden langer dan in het WVEW, want uitgebreid met daar nog ontbrekende en in mijn recensie genoemde items: *antoniem*, *causatief*, *haatdelgend* (zie *glijder*), *Hoogduitse klankverschuiving*, *stembandocclusief*, *suffix-substitutie*, *volksetymologie*; enkel *agglutinatie* is er niet bij (komt misschien in dit hele, voortaan als OVEW afgekorte werk niet voor). Alleen met *glijder* (dat ik niet zelf heb gesuggereerd) valt op te letten: in althans de Nederlandse grammaticale terminologie is dit toch een andere benaming voor de *spirant* (i.t.t. *ploffer*, wat dan weer voor de *occlusief/explosief* staat); vermoedelijk heeft de auteur (voortaan: FD) zich hier laten leiden door de Duitse term *Gleitlaut*, of de (door hem vermelde) Engelse *glide*. Ook *Rouchi* (Picardisch dialect) en enkele conventionele tekens (p. 29b, i.f.) krijgen thans een plaats. Niet te vinden in de lijst is dan weer *malapropisme* (zie s.v. *poupe en l'air*).

Maar veel belangrijker dan deze elementen is wat FD over de samenstelling zelf van de woordenschat in Oost- en Zeeuws-Vlaanderen weet mee te delen (zie p. 7). Behoort fonologisch-fonetisch het westelijke (en ook nog centrale) Zeeuws-Vlaams duidelijk nog tot het West-Vlaams, het oostelijke Zeeuws-Vlaams tot het (Oost-Vlaamse) Waaslands, lexicaal kan er gesproken worden van één groot algemeen-Vlaams gebied (in historische zin!), waartoe zelfs ook het Land van Aalst (waaronder de eigenlijke Denderstreek) behoort. Maar er zijn ook (sub)regionale en zelfs locale verschillen. Alle reeds genoemde regio's in de huidige provincie Oost-Vlaanderen hebben in dezen – niet enkel naar mijn subjectief aanvoelen als geboren en getogen Gentenaar, die vaak in contact komt met andere Oost-Vlamingen uit diverse hoeken, maar ongetwijfeld – een grotere streekgebonden eigenheid dan het in alles (dus niet louter fonologisch) homogener West-Vlaams, ook al is en blijft zelfs dáár het lexicale domein het meest variabele, het minst vaste, het qua kaartbeeld grilligste – helemaal polair tegengesteld aan het fonologische. Het enige bijna dat hier met enige zekerheid kan worden gesteld, is dat “[h]et West-Vlaams [...] in zijn woordenschat sterker af[wijkt] van de standaardtaal dan veel andere dialecten, waaronder het Oost-Vlaams en zeker het Brabants” (Devos-Vanderkerckhove 2005: 107). Maar konden genoemde (socio)dialectologen nog een groep van Noordzee-Germaanse, vandaag vooral in het Kustwestvlaams en in Frans-Vlaanderen voorkomende woorden opstellen (ibid. 108-110) en vervolgens een lijst van (toch vrij algemeen verspreide) West-Vlaamse (ibid. 111-141), voor Oost-Vlaanderen zou dat al heel wat moeilijker zijn (vgl. Taeldeman 2005: 73-77); de versnippering is daar toch te groot. En wat ook klopt – want trouwens gebleken uit de reeds verschenen af-

leveringen van het onvolprezen *Woordenboek van de Vlaamse dialecten* (WVD) en overigens uit geografisch oogpunt niet verwonderlijk – is de vaststelling: “Van sommige [West-Vlaamse, LdG] woorden loopt het verspreidingsgebied even door in westelijk Oost-Vlaanderen” (Devos-Vanderkerckhove 2005: 111). Dat geldt bijv. van het door hen (ibid.: 108) vermelde *schremen*, dat het OVEW (p. 345a) kent uit (de idiotica voor) Gent, Eeklo, Zuid-Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen – eigenaardig genoeg zonder te verwijzen naar het West-Vlaams (en de compleet zelfde behandeling ervan in het WVEW).

Dit voorbeeld brengt ons meteen op twee andere interessante punten in dit OVEW: enerzijds de talrijke vermeldingen: “Ook West-Vlaams” (in het geval van bijv. *blaffetuur* zelfs “Ook West-Vlaams, Brabants en Limburgs”), anderzijds de opgave (bij talrijke woorden) van idiotica voor Gent (LC = Lievevrouw Coopman 1950-51; Cocquyt 1995), het Waasland (W = Joos 1900), Lokeren (L = Pieters 1995, ontbreekt in de bibliografie), Beveren-Waas (B = Cools en Van Bogaert 2000, idem !), Eeklo (Pynckels-Debaets 1984), Aalst (Al = Lowies 1988), Geraardsbergen (Gb = Schrever 2004), Ronse (R = Bouchez 1998), “Zuid-Oostvlaandersch” (ZO = Teirlinck 1908-22); voor Zeeuws-Vlaanderen is gebruikt gemaakt van Ghijsen 1968 (d.i. het *Woordenboek der Zeeuwse dialecten*; de afkortingenlijst vermeldt nog “H = Hulst (Ghysen)” [sic]). Aan te nemen valt dat als namen van dorpen verschijnen, die uit genoemde (sub)regionale idiotica stammen, of uit de WVD-afleveringen (zo bijv. Sint-Maria-Oudenhove s.v. *kerkstichel*, Zomergem s.v. *abbeluisse*, Hemelveerdegem s.v. *seve*, Nederzwalm s.v. *pimpompole* enz.) Met dit alles kan de lezer zich enig idee vormen van de plaats of plaatsen, het gebied of de gebieden waar een bepaald woord voorkomt: van lokaal tot zelfs algemeen Zuid-Nederlands. Een korte karakterisering en appreciatie van deze idiotica staat te lezen op p. 11, waar er terecht ook voor wordt gewaarschuwd dat, gelet op de ouderdom van sommige ervan, een (flink ?) aantal woorden ondertussen al sterk tot zeer sterk verouderd of zelfs al helemaal verdwenen zijn; dit is mij met name ook zelf voor niet weinig Gentse woorden opgevallen. Uitgerekend voor Gent is natuurlijk ook het gebruik van het *Naembouck* van de Gentenaar Joos (Joas) Lambrecht (1562) interessant, niet enkel voor de etymologische verklaring maar ook voor de woordgeografische ‘evidentie’ (om deze Engelse leenbetekenis toch maar eens te gebruiken).

Opvallend is dat FD het er over heeft dat “de Gentenaar *kijten*, *mijt* zegt voor *kouten*, *mout*” (en wat terecht s.v.v. *kouten* – thans ongebruikelijk ! – en *mout* te vinden is). Hier laat hij zich leiden door de inderdaad in oudere Gentse bronnen

opduikende spelling <y> of <ij> voor <ou>, die echter te verklaren valt door de samenvallende klanken (NL) *ij/ei* (zoals in *wijd, wijs; ei, eigen*) en *ou/au* (zoals in *hout, stout; saus[e]*; zie Taeldeman 1985: 47), zodat men voor beide klanken ook dezelfde orthografie ging gebruiken. Een bekend voorbeeld vindt men in de titel van de door Karel Broeckaert (1767-1826) uitgegeven periodiek *De syssepanne*, en het moet ook gezegd worden dat men in het Burgergents en zeker in de op het ‘beschaafdere’ Burgergents gebaseerde, naar het (Belgisch-) Nederlands neigende Gentse tussentaal een iets minder open [æ:] hoort (vgl. Taeldeman *ibid.*), die gemakkelijk tot de schrijfwijze <ij> aanleiding kon geven. Men leze dus overal liefst een [a:] waar FD voor het Gents een <ij> spelt, zo bijv. s.v. *mouter*, waar FD expliciteert: “Gentse uitspr. *mijter*, in Aalst, Beveren en Lokeren *mater*”, maar in die vier steden zal de uitspraak wel zo goed als dezelfde zijn. Daarvan te scheiden is de <ij> die FD s.v. *tingel(e)* ‘netel’ schrijft, waar hij het heeft over de “Gentse gediftongeerde uitspraak *tijngel*” (zie Taeldeman 1985: 72v.: korte genasaleerde diftong [ɛ̃]), zoals ook in Gents *zingen*). Voor de etymologie evenwel speelt dit alles natuurlijk geen rol.

Hierboven maakten we al gewag van Lambrechts *Naembouck*, en het spreekt vanzelf dat ook diens tijdgenoot Cornelis Kiliaan geregeld wordt geciteerd, ditmaal niet, zoals nog in het WVEW (vgl. p. 7) in de (soms heel lange) Latijnse vertalingen of verklaringen, maar (verkort) in het Nederlands omgezet (maar soms ook niet: zie bijv. s.v. *burrelen* ‘mugire, boare, rudere’), wat inderdaad gebruikersvriendelijker is; of dat laatste ook het geval is voor de onveranderd overgenomen (Middel)Franse vertalingen door Lambrecht (vgl. bijv. s.v. *djakke*: *escourgée, chassoire*; s.v. *stralen*: *aguillonner*; s.v. *kandeling*: *chauldeau*) valt toch te betwijfelen. Wel wordt de lezer goed geholpen met de vele kruisverwijzingen naar de lemma’s, vooral bij varianten van het type *kompernoelde*, zie *kampernoelje*; maar niet altijd is dit het geval: zo komt van het genoemde *kandeling* een variante *kandinge* voor, maar zonder verwijzing van dit laatste naar het eerste. Verwijzingen naar verdere, gespecialiseerde literatuur, die niet in de uitvoerige, maar toch vooral algemeen gehouden bibliografie (in hoofdzaak *idiotica*, andere woordenboeken, grotere studies) zijn opgenomen, zijn eveneens zeer dienstig, maar af en toe ware het toch interessant geweest, ook uitgerekend de auteur(s) van een of andere vermelde bijdrage te kennen (zie bijv. s.v. *linket*, waarover in TNTL 94, 1978 is geschreven). In die bibliografie ontbreken Dodoens (zie s.v. *rijblomme*) en Delfortrie (zie s.v. *hoofdflakke*).

Bij de aparte lemma’s heeft het OVEW ook gebruik gemaakt van de op- en aanmerkingen bij zijn WVEW; die van mezelf in dit tijdschrift vond ik gehono-

reerd bij *endeldeure, frank, fretten/fritten, reeuw, swijlens* (WVEW *swenst*); s.v. *vergauwelozen* (Zeeuws) wordt nu niet enkel het Oudsaksische *vergômelôson* vermeld maar zelfs de specifieke bron opgegeven (de Beda-homilie); sommige lemma's worden nu sowieso uitgebreider behandeld dan in het WVEW: zie bijv. s.v. *aal* (WVEW *ale*).

Dat niet alles helemaal te doorgronden is, weet elke etymoloog, ook FD. Daarom blijven ook hier (zie voor een lijstje p. 8v.) bepaalde woorden onverklaard. Een verklaring had ik anders graag gezien voor gevallen als Gents *lekkerkoekee*: historische vindplaatsen uit de baroktijd spellen reeds *-koecké, -coeckée*; geldt hier hetzelfde als voor familienamen van het type *Crabbé* voor *Crabbe*?

Tot slot nog een paar detailopmerkingen:

daken, taken 'aanraken, steunen op, rusten op': het laatste is ook Gents; zie LC s.v. *taken*; de verwantschap met *dekken* lijkt me toch onwaarschijnlijk.

laweit: i.f.: "een overgang *-ade* > *-eit* blijft onverklaard"; vgl. echter Oudnederlands *kestigata* 'castigatio', Middelnederlands *scherade* 'ruptura': zie de behandeling van het suffix in De Grauwe 1997: 188-190; en is er dan een suffixwisseling naar *-(h)eit*?

djeef 1 'sukkel', *djeef 2* (in Gent *tjeef*) 'katholiek', beide uitvoeriger behandeld (zonder kruisverwijzing!) s.v. *seef* (en varianten): het klopt dat de benaming teruggaat op *Joseph* (de betekenis 'sukkel' kan daarbij wijzen op de voedstervader van Jezus, in negatieve connotatie), maar in de tweede, daarmee wel gelieerde betekenis verwijst de naam naar de geboren Ieperling Louis Joseph Delebecque, bisschop van Gent in de periode 1838-1864, fervent voorvechter van de conservatief-katholieke politieke partij in België en gematigd ultramontaan, die nog een herderlijke brief heeft geschreven tegen de volgens hem al te liberale Gentse universiteit (zie uitvoerig over hem E. Lamberts in Cloet 1991: 314-326).

slabbaris: i.f.: nadere gegevens over een lapidair vermelde "Plantijn" ontbreken.

storse (Gent) 'store, rolgordijn': FD spreekt terecht over een verhaspeling; is hier geen stapelmeervoud in het spel: Fr. *stores* > Gent *stor(e)s-e(n)* > secundair enkelvoud *storse*? Vgl. Brabants *diassen* 'dia's'.

wreed: bijwoord van graad; zo zeker in het Gents, maar in vele (vooral westelijke?) plattelandsdorpen *vreend*: gaat het hier om een *n*-epenthese zoals in zoveel andere woorden (zie bijv. s.v. *vliender* ‘vlier’, maar dit ook in het Gents!), of gaat dit terug op een samengetrokken *ver-eend*, waarvoor zie *vereendlijken*, *eendelijk/eenlijk*, met de daar genoemde literatuur; is er misschien zelfs een (versterkende) contaminatie in het spel? In het WVEW s.v. *eindelijk* noemt FD expliciet de betekenissen ‘akelig, naar, eng, (versterkend bw.) ontzettend, erg’.

Brengt ook dit woordenboek misschien niet voor iedereen en voor alle denkbaar interessante gevallen (want er is, zoals gezegd, geselecteerd) het zo gezochte antwoord, het blijft een uiterst waardevolle bijdrage tot de kennis van de herkomst van onze dialectwoorden; de behandeling ervan kon ook ditmaal in geen betere handen zijn. Is het verwonderlijk dat de auteur ervoor de Kruyskamp-prijs 2009 van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (Leiden) in ontvangst heeft mogen nemen?

Luc de Grauwe

Bibliografie

CLOET, MICHEL

(1991). (algemene leiding). *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*. Gent.

DEBRABANDERE, FRANS

(2002). *West-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de West-Vlaamse woorden*. Tweede druk. Amsterdam/Antwerpen.

DE GRAUWE, LUC

(1979). *De Wachtendonckse Psalmen en Glossen. Een lexikologisch-woordgeografische studie met proeve van kritische leestekst en glossaria*. Deel I. Gent.

DE GRAUWE, LUC

(2004). recensie van Frans Debrabandere, *West-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de West-Vlaamse woorden*. Amsterdam/Antwerpen. (2002²). In: *Taal & Tongval* 56, p. 220-229.

DEVOS, MAGDA-VANDERKERCKHOVE, REINHILD

(2005). (Tweede druk 2006). *West-Vlaams* (= Taal in stad en land 7), Tielt.

TAELEMAN, JOHAN

(1979). “Het klankpatroon van de Vlaamse dialecten. Een inventariserend overzicht”. In: *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Inleiding*. Tongeren, p. 48-121.

TAEDEMAN, JOHAN

(1985). *De klankstructuur van het Gentse dialect. Een synchrone beschrijving en een historische en geografische situering*. Gent.

TAEDEMAN, JOHAN

(2005). *Oost-Vlaams* (= Taal in stad en land 6). Tielt.

Johan Taeldeman (red.): *Het Gentse dialect: Klank- en vormleer. Door dr. Jan Oscar De Gruyter (1907)*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2007. 454 blz.; EUR 25,00; ISBN 978-90-72474-75-9 (zie www.kantl.be).

In 1907 promoveerde Jan Oscar De Gruyter aan de Rijksuniversiteit Gent met een proefschrift over *Het Gentse dialect: klank- en vormleer*. De Gruyter zou na z'n studies vooral faam verwerven als toneelauteur, en heeft nooit geprobeerd om het werk in druk uit te geven, hoewel het qua kwaliteit zeker de vergelijking met andere in die tijd gepubliceerde dialectstudies kan doorstaan. Vermoedelijk heeft het daarbij ook een rol gespeeld dat in hetzelfde jaar een andere beschrijving van het Gentse dialect het daglicht zag, die evenwel van mindere kwaliteit is dan die van De Gruyter (Bouchery 1907). Aangezien proefschriften in het begin van de 19de eeuw slechts in één exemplaar werden geschreven, hield het niet in druk uitgeven van het proefschrift een groot gevaar in dat het in de vergetelheid zou belanden. Een reeks toevalligheden heeft er echter voor gezorgd dat dat niet gebeurd is: de nazaten van De Gruyter hadden bij diens dood z'n archief gedeponeerd bij het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC). Willem Péé, in de jaren 1960 professor Nederlandse Taalkunde in Gent, moet hiervan lucht gekregen hebben, want hij was in het bezit van een bij het AMVC gemaakte kopie van De Gruyters manuscript. Die kopie werd in de jaren 1970 teruggevonden, o.a. door de man die het werk, 100 jaar na z'n voltooiing, nu wel in druk uitbrengt, Johan Taeldeman.

De Gruyters grammatica is in de eerste plaats interessant door de uitstekende beschrijving van het Gentse dialect anno 1900, wat ons een welkome inblik geeft in de historische achtergrond van bepaalde dialectverschijnselen. Zo is er sprake van een sterke tendens tot ontronding van de korte [u] tot [i] (b.v. *put* > *pit*), een verschijnsel dat in Gentse teksten niet gedocumenteerd is, en in hedendaags Gents maar spaarzaam voorkomt. De Gruyter geeft evenwel tal van voorbeelden (o.a. op p.120), en meent zelfs dat die ontronding bij de oudste generatie Gentenaren systematisch wordt toegepast (die observatie wordt

overigens tegengesproken door één van de beoordelaars, zie p.266, noot 2). Andere verschijnselen zijn intussen (wellicht) helemaal verdwenen, gaande van de paragogische p in de ovt-vorm *kwamp* (i.p.v. *kwam*) over de verschuiving van [b] naar [w] tussen korte klinkers en sjwa (b.v. *krèwe* i.p.v. *kribbe*, of *rèwe* i.p.v. *rib*) tot het gebruik van het bijvoeglijke vraagwoord *oekene* ‘wat voor’ (volgens De Gruyter uit *hoedanige*, cf. p.440, al lijkt een etymologie als *hoe ene*, naar analogie met *welk ene*, waarschijnlijker). Voortdurend valt De Gruyters scherpe observatievermogen op. Zo maakt hij melding van voegwoordvervoeging (b.v. 3enk.vr. *da-ze* vs. 3mv. *dan-ze*). Het is tekenend voor het linguïstisch inzicht van De Gruyter dat hij, 40 jaar voor Vanacker het verschijnsel zou ‘ontdekken’ in de Vlaamse dialecten, meteen tot een accurate analyse komt van het verschijnsel. Ter vergelijking: tijdgenoot Bouchery benoemt hetzelfde verschijnsel als een gewone ‘vervanging’ van *dat* door *dan*. De Gruyter voegt eraan toe dat ook relatiepronomen en de antwoordpartikels *ja* en *neen* een 3mv. *-n* kunnen krijgen (p.187-188, 444). Mogelijk is De Gruyter daarmee de eerste in het taalgebied om vervoeging te signaleren van deze elementen.

In vergelijking met andere grammatica’s uit dezelfde periode, vallen twee bijzondere kenmerken op. Ten eerste is De Gruyters beschrijving goed ingebed in het akoestisch-fonetische werk van die tijd. De grammatica geeft dus een mooi beeld van de stand van zaken in die discipline aan het begin van de 20ste eeuw. Ten tweede springt De Gruyters gevoel voor variatie binnen het Gents in het oog. Die variatie wordt beschreven in geografische termen (er is een westelijke en een oostelijke tongval), maar ook in sociale. De Gruyter onderscheidt Burgergents en plat Gents, met de sterkere diftongering in het plat Gents als het belangrijkste distinctieve kenmerk. De Gruyter gaat evenwel nog verder door binnen de belangrijke variëteiten melding te maken van verschillen tussen de seksen en/of leeftijden, en door ook oog te hebben voor verschijnselen die maar bij een minderheid aan sprekers voorkomen. Op die manier toont hij zich een ware sociolinguïst-avant-la-lettre. Hij wijst onder meer op de ambigue positie van vrouwen in die tijd: terwijl vrouwen uit de arbeidersklasse in de regel ‘platter’ spraken dan mannen (“luider, breder, slepender” in De Gruyters termen), vallen ze binnen de burgerij eerder op door hun “deftiger” taalgebruik (p.122). Op andere plaatsen projecteert hij een apparent-time interpretatie op verschillen tussen de diverse leeftijden, wat af en toe uitmondt in een voorspelling over de toekomst van het Gents. Honderd jaar na De Gruyters werk zien we dat bepaalde van die voorspellingen inderdaad zijn uitgekomen, met voorop de veralgemening van het voor Gent erg typische gebruik van de *huig-r*. In 1907

werd de tongpunt-r nog “oneindig veel meer gehoord dan de [R]” (p.192), die eigenlijk alleen in zwang was bij burgervrouwen (p.124). Andere innovaties hebben het niet gehaald: het gebruik van [sj] i.p.v. [s] (o.a. in *soep, slecht, smeren*) kwam volgens De Gruyter vooral voor bij jongeren, maar het verschijnsel heeft zich sinds 1907 niet doorgezet.

Uit dat alles blijkt dat het een goede zaak is dat De Gruyters proefschrift over het Gents een eeuw na datum nog tot ons komt: het boek vormt ongetwijfeld een belangrijk naslagwerk voor de wetenschappelijke studie van het Gentse dialect. Er zijn evenwel duidelijk inspanningen gedaan om het werk ook voor een ruimer publiek aangenaam leesvoer te maken. Met dat doel zijn onder meer een schets opgenomen van het leven van Jan Oscar De Gruyter (door Paul De Loore), een beschrijving van diens artistieke parcours (door Jaak Van Schoor), en een ‘evocatie’ van het Gent dat De Gruyter gekend heeft, in de vorm van enkele tientallen becommentarieerde kleurenfoto’s van plaatsen die een rol hebben gespeeld in De Gruyters leven (door Roland Wissaert). De Gruyters eigenlijke grammatica is uitgegeven in een facsimile-editie: op de rechterkant van de bladzijde verschijnt een foto van de desbetreffende bladzijde uit het manuscript, die op de linkerbladzijde wordt uitgetikt. Het fonetische schrift is daarbij omgezet naar IPA. Met voetnoten wordt af en toe duiding gegeven. In bepaalde gevallen gaat het daarbij om opmerkingen die De Gruyter of een beoordelaar van het proefschrift heeft toegevoegd aan de tekst (b.v. een toevoeging als “O neen! Nog alle dagen.” wanneer De Gruyter beweert dat wendingen met tussen-g als *hij (h)ee-g-et* ‘hij heeft het’ en *hij doe-g-et* ‘hij doet het’ bij jongeren niet meer gehoord worden). Hierdoor worden bepaalde onvolkomenheden in De Gruyters manuscript alsnog rechtgezet. Soms bestaan de noten ook uit aanvullende uitleg door Johan Taeldeman, waarin uit de doeken wordt gedaan welke ontwikkelingen zich in het Gents hebben voorgedaan sinds 1907, waarin Gentse eigenaardigheden in een ruimer kader geplaatst worden, of waarin modernere inzichten op de besproken verschijnselen worden uitgelegd. Mede hierdoor moet de uitgave niet alleen de beperkte kring aan dialectwetenschappers bekoren met een bijzondere interesse in het Gentse dialect, maar iedereen die van de stad Gent en haar dialect houdt.

Gunther De Vogelaer

Bibliografie

BOUCHERY, JAN

(1907). *De tongval der stad Gent*. Gent, Siffer.

VANACKER, VALÈRE FRITS

(1949). Over enkele meervoudsvormen van voegwoorden. In: *Taal & Tongval* 1, 32-45, 77-93, 108-112.